

God als scheppende kracht van het heelal

Auteur: José Arregi
Aizarna, 25 januari 2023

Vertaling uit het Spaans via het Frans: Johan Bergé
december 2023

Is het nog de moeite om over "God" te praten? Ik weet het eerlijk gezegd niet, maar ondanks alle twijfels is het voor veel mensen - en voor mijzelf - nog steeds een goede manier om het onuitgesproken Mysterie uit te drukken en een bron van inspiratie voor gerechtigheid en vrede in een wereld die het echt nodig heeft.

Het woord God (Deus, Dios, Dio...), afgeleid van de Indo-Europese wortel *deiw* ("licht"), is een metafoor: een uitdrukking die, voorbij zijn betekenis verwijst naar het ultieme Mysterie of naar de onuitsprekelijke eerste Werkelijkheid. Hetzelfde geldt voor het woord God (of Gott...), afgeleid van de Indo-Germaanse wortel *gheu* ('aanroepen'), en zo kunnen we nog wel even doorgaan, van metafoor naar metafoor, met alle woorden die in verschillende talen gebruikt worden om God te beschrijven. Het zou een prachtige en nederige metaforische theologie zijn, die het Onuitsprekelijke onthult.

"Scheppende kracht" lijkt mij een van de meest suggestieve metaforische belichamingen van het Mysterie der mysteries, van de Werkelijkheid van alle Werkelijkheden, van God. Het was hoe Stuart Kauffman (1939-)¹, een vooraanstaand bioloog, winnaar van de MacArthur-prijs voor 'genialiteit' in 1987, onderzoeker van de complexiteitstheorie, en in zijn eigen woorden een "seculiere humanist", het formuleerde. Hij was een visionair denker aan de grenzen van de wetenschap. Hij beschouwt zich voluit een atheïst tegenover een theïstische 'God' (Een almachtige vader, schepper en buiten de wereld).

1

Maar in deze snel veranderende eenentwintigste eeuw, moeten we spiritualiteit en sacraliteit herontdekken en erkennen om de mensheid en de gemeenschap van levende wezens te redden. We moeten de heilige aard van het universum herontdekken en erkennen. Het oude woord God kan nog steeds nuttig en noodzakelijk voor ons zijn om naar het heilige karakter van het universum te verwijzen en om er in harmonie mee te leven. Natuurlijk vereist dit dat we God anders duiden.

We moeten opnieuw het sacrale, de 'natuurlijke God' herformuleren. Sacraal staat niet tegenover profaan en is er ook niet boven- of ondergeschikt aan. De 'natuurlijke God' verwijst naar de hele natuur, naar het universum van alles wat bestaat. 'Heilig' is de hele natuur voor zover die aanleiding geeft tot het heilige, tot verwondering, eerbied, respect en verantwoordelijkheid. Het erkennen van de schepping inspireert, onderbouwt en ondersteunt ethiek. Ik word bewogen door een dynamische werkelijkheid waarvan ik deel uit maak. Ik sta ervoor in bewondering en dat brengt mij tot eerbied.

*Oh, heilige werkelijkheid,
met jouw continue dynamiek van verandering.*

---

¹ Kauffman, Stuart (2008). [Reinventing the Sacred: A New View of Science, Reason, and Religion](#). Basic Books. ISBN 978-0-465-00300-6

*Jij die ons scheidt en ook wij die jou scheppen.
Oh, oneindige cirkel, waar het centrum in alles is,
zonder omtrek, noch begin, noch einde.
Ik ben gek op je en herken je in alles
altijd en overal.*

*Eerbied wekt absoluut respect voor alle wezens,
van deeltjes tot sterrenstelsels.
Mijn verhouding tot alles is totaal,
niets is mij vreemd.
Ik ontvang alles en terzelfdertijd
heb ik alles aan mezelf te danken.
Respect is mijn bron voor verantwoordelijkheid.*

*Alles roept mij en daagt mij uit te nemen en te geven.
Heb je naaste lief als jezelf.
Moge dit onze levenshouding zijn.*

De schepping staat niet buiten het universum. Er is geen externe 'God'. De universele scheppende kracht is niet extern aan het universum. Er is geen externe actie of kracht, er is geen 'God' die van buitenaf handelt. De universele werkelijkheid is zelscheppend, eeuwig en tijdloos. "Laat het zijn zijn", zegt God herhaaldelijk in de bijbelse mythe Genesis. Laat alles uit zichzelf gebeuren, laat het gebeuren en wees toch actief. Dat is God, "God genoeg", zegt Kauffman. Het is intiemer en oneindiger dan welke 'God' dan ook die wordt voorgesteld als een persoonlijke, menselijke en in wezen 'bijzondere' Opperste Entiteit.

2

Schepping betekent hier dat de werkelijkheid als geheel zichzelf vormt door middel van emergentie, dat fundamentele fenomeen waarbij nieuwe vormen spontaan ontstaan door complexere organisaties vanuit eenvoudigere elementen. Het is een mysterieuze scheppende kracht waarin uit het mindere het meer ontstaat. Deeltjes komen samen om atomen te maken, atomen komen samen om moleculen te maken, moleculen komen samen en creëren levende cellen, cellen komen samen en creëren weefsels, organen, ongelooflijk complexe organismen: schimmels, planten, vissen, vogels, zoogdieren, zoogdieren, primaten en mensen. We weten niet wat nog zal komen, of wat al bestaat en nog ontdekt moet worden. Maar we kunnen niet anders dan denken dat nieuwe complexe vormen zullen ontstaan vanuit eenvoudigere entiteiten.

Schepping betekent dat uit eenvoudigere elementen nieuwe, complexere vormen ontstaan, kwalitatief verschillend, niet te herleiden tot de elementen waaruit ze voortkomen. Nieuwe, complexere vormen die onder andere wetten vallen en andere eigenschappen hebben, die niet verklaard kunnen worden door de wetten die gelden voor de eenvoudigere vormen waaruit ze zijn voortgekomen². "Complexer betekent anders".

Biologie kan niet verklaard worden zonder natuurkundige wetten of alleen daardoor. Spiritualiteit kan niet verklaard worden zonder biologische wetten of alleen daardoor. Het leven komt voort uit de fysica, maar is daar niet toe herleidbaar; de geest komt voort uit neuronale cellen, maar is daar niet toe herleidbaar; bewustzijn ontstaat uit de hersenen, maar is niet herleidbaar tot die hersenen.

---

² P. W. Anderson, Nobelprijs voor Natuurkunde.

Moleculen kunnen niet gereduceerd worden tot atomen. Levende wezens zoals chimpansee, vogel, vis noch planten kunnen gereduceerd worden tot een eenvoudige verzameling organen. Zo ook kan de intelligentie en het bewustzijn van een mogelijk transhumaan wezen niet gereduceerd worden tot de homo sapiens. Complexer betekent in ieder geval niet superieur, belangrijker of waardiger.

Schepping betekent ook dat er geen absoluut determinisme is, maar een open werkelijkheid. De toekomst is onvoorspelbaar, omdat we niet alle factoren kunnen kennen die haar vorm zullen geven of alle nieuwe wetten waaraan ze zal gehoorzamen. Elk fenomeen – meteorologisch, politiek, economisch –, hoe onbeduidend ook, is het gevolg van een oneindig lange en complexe reeks van onderling verbonden oorzaken en andere onberekenbare factoren. Factoren die uiteindelijk kunnen leiden tot overstromingen of droogte, hongersnood, keizerrijken en revoluties, en zo de geschiedenis veranderen. Het eindresultaat is altijd een onvoorspelbare vrucht van de sacrale schepping, die alles met alles verbindt in een kosmisch lichaam dat volledig geschapen en zelscheppend is. Een lichaam waarin elke vorm een geheel is, samengesteld uit delen, en tegelijkertijd ook deel uitmaakt van een groter geheel. Een kosmisch lichaam waarin elk deel een kracht is en elke actie scheppend, ten goede of ten kwade (als we ook honger en ellende, oorlog en vernietiging en zoveel dingen die ons doen huiveren wel zo kunnen noemen). Een kosmisch lichaam waarin alle mensen samen schepper en schepsels zijn.

De metafoor van scheppende kracht roept een ultiem Mysterie op, een oerwerkelijkheid, een eeuwige Aanwezigheid die alle tegenstellingen tussen levenloze materie en immateriële geest overstijgt: de oorspronkelijke werkelijkheid is voor altijd beide, "geestelijke materie" die zichzelf schept en "materiële geest" die zichzelf schept. Dit is wat het immanente overstijgt en wat het overstijgende materialiseert. Schepping bestaat alleen in vormen die gecreëerd worden, en vormen bestaan alleen voor zover ze bezielt worden door de schepping. De metafoor van de schepping brengt ons daarom verder dan een grof pantheïsme waarin alle wezens delen van 'God' zijn en 'God' de som van alle delen is. *Panentheïsme* (alles in "God") is een betere term, in die zin dat alle mensen in God zijn, zonder dat God iets of iemand is, waarin we zijn. Nog beter is het neologisme *theoepanthisme* (God in alles) in de mate dat God slechts in mensen is als het mysterie van de schepping of de kracht die hen bezielt.

De goddelijke metafoor van de schepping overstijgt daarom zowel theïsme als atheïsme. "Ze kan de kloof overbruggen tussen degenen die in een of andere vorm van God geloven en diegenen die dat niet doen en zich seculier humanist noemen. We hebben wel *iets*³ nodig, een nieuw type sacrale ruimte" ⁴. In deze tijden van culturele transitie moeten we zeker het oude theïsme overwinnen, evenals de oude religieuze credo's die, in hun letterlijkheid, onhoudbaar zijn geworden. Maar we moeten ook, in de woorden van Kauffman, "de spirituele woestijn "overwinnen" waarin we ons bevinden. Kortom, de Amerikaanse bioloog en filosoof stelt een nieuwe visie voor op zowel de realiteit, de wetenschap, als de religie. "Een nieuwe God," zegt hij, "niet als transcendent, niet als schepper, maar als de eigenlijke schepping van het universum zelf". En hij nodigt ons

---

³ Nvdvertaler: Zie ook M. Bittremieux in www.ginkgogroep.be/teksten/achtergrondteksten/2023

⁴ Dixit S. Kaufman.

allemaal uit om met een mystieke en ethisch-politieke blik verder te kijken dan het wetenschappelijk positivisme en religieus dogmatisme (dat een andere vorm van positivisme is).

Maar waarom nog steeds de dubbelzinnige naam God gebruiken om het heilige karakter van de universele werkelijkheid aan te duiden? S. Kauffman antwoordt: "omdat God het krachtigste symbool is dat we hebben gecreëerd". Ik weet niet of dat voldoende reden is, maar feit is dat miljarden mensen de metafoor 'God' (in al zijn varianten) nog steeds gebruiken om te verwijzen naar het meest echte, het meest heilige en het meest onbeschrijfelijke van alles wat echt is: de schepping die zichzelf bezielt en ons roept.

In ieder geval gaat het er niet om het ene of het andere woord te gebruiken, de ene naam door de andere te vervangen. Het is ook geen kwestie van geloven of ophouden in iets te geloven. Het gaat over creëren, onszelf laten creëren en tegelijkertijd ontwerpers zijn van heilige creativiteit.

*Heilige creativiteit,
die het mogelijk maakt
waar oorlog is, vrede te brengen,
waar haat is, vergeving te brengen,
waar dood is, leven te brengen,
en waar afbraak is, bouwen we weer op.*

Bron: <https://josearregi.com/fr/dieu-comme-creativite-de-lunivers/>

Vertaald uit het Spaans naar het Frans door Dominique Pontier.

Vertaald uit het Frans naar het Nederlands door Johan Bergé.

